

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НУБІП України
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК: 378.4:377

НУБІП України
ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан гуманітарно-педагогічного Завідувач кафедри
факультету педагогіки

Інна Савицька

Руслан Сопівник

« » 2022 р. « » 2022 р.
НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

НУБІП України
на тему: «Сучасні виклики реорієнтаційної роботи закладів вищої освіти»

Спеціальність:

011 «Освітні, педагогічні науки»

Освітня програма:

«Педагогіка вищої школи»

Орієнтація освітньої програми:

«Освітньо-професійна»

НУБІП України

Керівник магістерської роботи

канд. пед. н.

Оксана Гончарук

Виконала

Каміла Чорі

НУБІП України

НУБІП України
КИЇВ – 2022

Ключові слова: професійне самовизначення особистості, заклад освіти, освітній процес, профорієнтаційна робота у вищій школі, форми та методи профорієнтаційної роботи.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Список публікацій, у яких опубліковано основні результати дослідження:

Чорі К.В., Гончарук О.М. Сучасні виклики профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти. VII Міжнародна науково-практична дистанційна конференція «Modern research in world science», Львів. 2022

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ЗМІСТ

НУБІП України

ВСТУП.....

8

РОЗДІЛ 1. ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

НУБІП України

1.1. Поняття професійного самовизначення особистості у педагогічній літературі.....

1
1

1.2. Особливості професійного самовизначення особистості на етапі

НУБІП України

навчання у закладі вищої освіти.....

1
8

Висновки до розділу

2
4

1.....

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФОРІЕНТАЦІЙНОЇ

РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

НУБІП України

2.1. Загальна характеристика профорієнтаційної роботи.....

2
5

2.2. Форми та методи профорієнтаційної

НУБІП України

роботи.....

3
8

Висновки до розділу

4
9

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФОРІЕНТАЦІЙНОЇ

РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

НУБІП України

3.1. Досвід реалізації профорієнтаційної роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України

5
0

3.2. Сучасні виклики профорієнтаційної роботи закладів вищої

НУБІП України

освіти.....

6
7

Висновки до розділу 7
 3 ВИСНОВКИ 7
 9

.....

СПИСОК

ВИКОРИСТАНИХ 8

ДЖЕРЕЛ 2
 ДОДАТКИ

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність. Успішна траєкторія життєвого шляху випускників закладів загальної середньої освіти, досягнення кар'єрного успіху в майбутній професії безпосередньо залежать від правильного професійного самовизначення особистості, усвідомленого вибору ними майбутньої професії. Реалії сьогодення змушують змінювати систему профорієнтаційної роботи закладів освіти, адаптуючи її до сучасних вимог суспільного життя та враховуючи усі наявні ризики та виклики, пов'язані з наслідками військових дій на території України.

У зв'язку з цим, виникає велика необхідність дослідження та удосконалення системи профорієнтаційних заходів закладів освіти, зокрема вищої школи, з метою розроблення та впровадження науково-методичного забезпечення професійного самовизначення особистості, залучення до цього процесу широкого кола зацікавлених осіб та профільних організацій.

Аналіз науково-педагогічних джерел засвідчує, що нині накопичений досвід профорієнтаційної роботи у вітчизняних закладах освіти. Теоретико-практичні засади профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти висвітлювали Т. Козлик, І. Мітєв, Л. Шинкар, Пономаренко О., Теслюк В. та ін. Ученими розглядаються загальні основи профорієнтаційної роботи, її компоненти, форми і методи роботи, завдання педагогів та фахівців психологічної служби закладу освіти. Питання професійної орієнтації в системі педагогічної освіти досліджували Є. Єгорова, О. Ігнатович, В. Кобченко, Н. Литвинова, І. Марченко, О. Мерзлякова, В. Синявський та ін.

Все ж окремі аспекти визначеної проблеми залишаються недостатньо досліджуваними та потребують додаткового вивчення, що пов'язано із розширенням ринку праці, додатковими можливостями щодо працевлаштування після закінчення закладів вищої освіти та нові умови післявоєнної відбудови країни.

Соціальна значущість проблеми професійного самовизначення особистості, необхідність удосконалення профорієнтаційної роботи шляхом розробки та творчого оновлення форм та методів діяльності зумовили вибір теми дослідження – **«Сучасні виклики профорієнтаційної роботи у закладах вищої освіти».**

Мета дослідження – охарактеризувати основні аспекти професійного самовизначення особистості та проаналізувати сучасні виклики профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти.

Об'єкт дослідження – профорієнтаційна робота у закладах освіти як умова професійного самовизначення особистості.

Предмет дослідження – сучасні виклики профорієнтаційної роботи у закладах вищої освіти.

З окресленої мети дослідження визначено наступні **завдання**:

1. Дослідити поняття «професійного самовизначення особистості» у педагогічній літературі.
2. Охарактеризувати теоретичні аспекти профорієнтаційної роботи у закладах освіти.
3. Проаналізувати досвід реалізації профорієнтаційної роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України.
4. Розкрити сучасні виклики профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти.

Для реалізації завдань дослідження використовувався комплекс **методів наукового дослідження**, зокрема:

- *теоретичні* (вивчення та аналіз наукової літератури з проблеми дослідження; синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, спрямовані на обґрунтування теоретичних положень дослідження);
- *емпіричні* (опитування, педагогічне спостереження, бесіди зі вступниками та студентами, вивчення досвіду профорієнтаційної роботи закладів освіти).

Наукова новизна дослідження: проаналізовано сучасні виклики

профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти.

Практичне значення: результати нашого дослідження можуть бути використані при підготовці профорієнтаційних заходів у закладах вищої освіти.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел (37 найменувань). Основний зміст роботи викладено на 63 сторінках. У роботі є 31 рисунки.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
ОСОБИСТОСТІ1.1. Поняття професійного самовизначення особистості як педагогічна
проблема

Сучасні умови вимагають від суспільства формування свідомого та відповідального ставлення молодого покоління до побудови власної освітньої та майбутньої професійної траєкторії. Таку траєкторію потрібно будувати ще під час навчання у закладах загальної середньої освіти, що вимагає активного освоєння сучасної освітньої парадигми, ключовими характеристиками якої є модернізація змісту, нові форми діяльності, інноваційні освітні технології, а провідним фактором – розроблення та впровадження науково-методичного забезпечення професійного самовизначення особистості, залучення до цього процесу широкого кола зацікавлених осіб та профільних організацій [30, 6].

У сучасній педагогічній літературі велику увагу приділено визначенню поняття готовності людини до виконання певної діяльності.

«Готовність» трактується, як стійка характеристика особистості, що діє постійно та охоплює позитивне ставлення до діяльності, у тому числі професійні риси характеру, здібності, темперамент, мотивацію, знання, вміння, навички, що сприяють виконанню конкретної діяльності, а також, як сукупність чинників, що відображають різні сторони стану людини: фізичну, нейродинамічну та психологічну [30, 7].

У своїх дослідженнях С. Максименко поняття «готовність до професійного самовизначення» можна вважати похідним від поняття «готовність до певного виду діяльності». Готовність до того чи іншого виду діяльності він визначає як цілеспрямоване вираження особистості, що містить її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, волю та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки.

К. Платонов, В. Ширінський тлумачать готовність як інтегральну якість, В. Ананьєв, С. Рубінштейн – як комплекс здібностей; В. Крутецький, С. Дибін

як синтез певних якостей особистості; М. Дяченко, Є. Мілерян, Е. Фарапонова як стан, обумовлений стійкими особливостями людини. Тобто, готовність до професійного самовизначення і до успішної трудової кар'єри за обраною професією названі авторами розглядають як вибіркву активність, яка націлює особистість на майбутню діяльність [30, 7].

У дослідженнях М. Дяченко, Л. Кандибович, О. Ковальова, В. Моляко, Е. Фарапонової) готовність визначено як особистісне утворення, що складається з мотиваційних, психічних і характерологічних особливостей людини [8].

Окремі аспекти формування готовності молоді до свідомого вибору професії розглядаються в роботах С. Богомаза, В. Бондаря, Т. Герюнової, Л. Йовайши, Г. Костюка, В. Куценко, Г. Левченка, В. Мадзігона, В. Мачуського, О. Мельника, Є. Павлютенкова, Р. Пономарьової, А. Сейтешева, О. Тополь, М. Тименка, П. Шавіра, Н. Шевченко, М. Янцура та інших [30, 7].

На думку М. Левітова, будь-якій діяльності передусє специфічний стан готовності, який учений характеризує як здатність чи нездатність людини до виконання певної роботи. О. Асмолов, розглядаючи готовність до діяльності в контексті смислової регуляції поведінки, зауважував, що смислова установка є формою вияву особистісного смислу людини у вигляді готовності до виконання певним чином спрямованої діяльності.

М. Дяченко визначає “готовність” як основну, фундаментальну умову успішного виконання трудової діяльності. На думку дослідника, готовність – це інтегрована якість особистості, що містить у собі знання, вміння, навички, обумовлена стійкістю інтересів і ехильностей, характеризується позитивним ставленням до конкретних дій. Поняття «готовність до професійного самовизначення».

Готовність до професійного самовизначення, на думку Є. Чистякової, зумовлена дозріванням організму дитини, зокрема її нервової системи,

ступенем сформованості особистості, рівнем розвитку психічних процесів (сприйняття, уваги, пам'яті, мислення) тощо [30, 7].

А. Маслоу запропонував концепцію професійного розвитку і виділив в якості центрального поняття самоактуалізацію як прагнення людини удосконалюватися, проявляти себе в значущій для неї справі. У концепції семантично близькими до поняття «самовизначення» є такі поняття як «самоактуалізація», «самореалізація» і «самоздійснення» [20].

У загальному, професійне становлення розглядається у двох аспектах:

➤ *соціально-економічний*, передбачає опис і вивчення процесів професійного становлення як соціального процесу, який визначає рух трудових ресурсів, економічний та виробничий потенціал суспільства, специфіку ринку праці та ринку робочої сили;

➤ у *психолого-педагогічному* аспекті професійне становлення розглядається як індивідуальний особистісний процес, основним елементом якого є особистісний вибір. Такий розподіл зумовлюється специфікою суперечностей власне процесу професійного становлення, які на соціальному рівні виступають як суперечності між потребами суспільства у професійних кадрах та реальними потребами професії, життєвими планами людей, а на психологічному рівні – як суперечність між потребою бути корисним суспільству і потребою кожного в самореалізації [3, 49-50].

Не зважаючи на велику кількість праць, які вивчають професійне самовизначення, досі немає єдиного загальноприйнятого визначення власне поняття «професійне самовизначення», що є причиною різного тлумачення цього процесу.

У ряді наукових досліджень критерієм завершеності професійного самовизначення є вступ до закладу вищої освіти або вихід на роботу, для інших часові рамки цього процесу розширені до моменту закінчення навчання у конкретній професії та до початку трудової діяльності. Існує думка, що професійне самовизначення завершується підготовкою спеціаліста відповідно

до соціального еталону, критерієм тут виступає диплом про закінчення закладу відповідного закладу [3, 50].

На думку Боднар А. та Макаренко П., не можна акцентувати увагу на виборі професії, бо сам процес вибору – це не поодинокий акт і може виникати впродовж життя людини. Вибір професії – це не тільки вибір того чи іншого виду діяльності, а, поряд із визначенням свого покликання, ще й вибір відповідного життєвого шляху, місця у процесі суспільного виробництва, засобу включення у життя соціального середовища, незалежний від вікових рамок.

Сам вибір хоч і є дуже відповідальним і потребує від людини високого ступеня розвитку особистості, рівня її зрілості, не можна назвати професійним самовизначенням тому, що це тільки соціальна орієнтація на конкретний професійний статус, який у майбутньому необхідно буде конкретизувати шляхом вибору спеціальності, місця роботи та інше [3].

Аналіз наукових підходів до процесу професійного самовизначення молоді вказує на те, що показником особистості, яка вже самовизначилася, є усвідомлення себе як суб'єкта, готового здійснювати соціально-важливу діяльність та самовдосконалення цієї діяльності, здатного організувати свій життєвий шлях, будучи дослідником свого минулого, теперішнього та майбутнього [3, 51].

На думку Шквир О. та Казакової Н., професійне самовизначення здобувачів освіти розглядається як важливий результат профорієнтаційної роботи закладів загальної середньої освіти, що має бути органічною складовою освітнього процесу. Однак практика засвідчує, що у вітчизняних школах важливість профорієнтаційної роботи часто недооцінюється і має фрагментарний характер. Відтак виникає потреба в удосконаленні вітчизняної системи профорієнтаційної роботи, пошуку дієвих способів професійної орієнтації молоді в закладах загальної середньої освіти [36, 11].

Процес професійного самовизначення не можна розглядати відокремлено від загального шляху розвитку особистості, як не можна визначити специфіку цього процесу у відриві від конкретної діяльності,

конкретної професії. Тобто, залежно від діяльності на різних етапах самовизначення повинен змінюватися зміст процесу, сукупність цілей, на досягнення яких спрямована активність суб'єкта [3].

У ряді науково-педагогічних досліджень учені трактують сутність поняття «зміст формування готовності учнівської молоді до професійного самовизначення» наступним чином:

- зміст визначає сукупність етичних понять, які у процесі засвоєння утворюють ціннісні орієнтації особистості;

- реалізація змісту має сприяти засвоєнню особистістю таких етичних понять, як добро, зло, обов'язок, сумління, честь, гідність, сенс життя, щастя тощо;

- ціннісні орієнтації, які утворюються, задають загальну спрямованість інтересів та прагнень особистості молодшої людини, вибудовують ієрархію індивідуальних мотивів вибору відповідної професійної сфери, визначають ступінь домагань та міру рішучості у реалізації особистої освітньої і професійної траєкторії.

За допомогою педагогічних засобів як інструментарію впроваджуються відповідним чином організована урочна, позаурочна та позашкільна предметно-перетворювальна діяльність учнівської молоді, яка завдяки змінам у змісті й організації освітнього процесу створює умови для свідомого та об'єктивного вибору ними майбутньої професії.

Педагогічні засоби, які застосовуються, повинні відповідати наступним вимогам:

- зв'язок з інформацією, що необхідна для розвитку внутрішнього світу особистості як суб'єкта виховного впливу;

- забезпечення засвоєння в образній, наочно-дійовій або знаково-сигнальній формі;

- залучення об'єктів інформації до суб'єкт-суб'єктної виховної взаємодії.

Процес формування готовності учнівської молоді до професійного самовизначення безпосередньо пов'язаний з використанням ідей особистісно

орієнтованого виховання, за якого вихованець є суб'єктом суспільно значущої поведінки як істотного складника суспільної практики [30, 19-20].

На думку Гуцан Л., Морін О., Охріменко З., процес формування готовності учнівської молоді до професійного самовизначення відбувається у взаємозв'язку потреба – мотив – мета:

➤ потреба визначається як необхідність суб'єкта пристосовуватись до життєвих вимог, зокрема невідворотність вибору майбутнього професійного шляху;

➤ потреба сприяє виникненню мотиву як прагненню суб'єкта до самоствердження;

➤ мотив, у свою чергу, встановлює мету, тобто готовність суб'єкта до професійного самовизначення [30, 20].

Професійне самовизначення молоді людини можна розглядати як процес розвитку особистості, внутрішнім змістом якого є формування системи знань про світ професій, позитивної трудової спрямованості, практичних умінь та навичок відповідної трудової діяльності, виховання особистісного ставлення до майбутньої професії, розуміння її значущості і сенсу, потреби в самовихованні, вольової установки на подолання в майбутньому можливих труднощів у процесі своєї трудової діяльності [30, 25-26].

У науково-педагогічній літературі аналізуються різні аспекти професійного самовизначення особистості. Зокрема, у певних дослідженнях особлива увага приділяється сутнісній характеристиці різних типів самовизначення, що проявляється у наступному:

- 1) в конкретній трудовій функції, операції;
- 2) на конкретному трудовому посту;
- 3) в спеціальності;
- 4) в професії;
- 5) життєве самовизначення;
- 6) особистісне самовизначення;
- 7) самовизначення в культурі [9, 151].

Вище перелічені типи самовизначення тісно взаємозв'язані, що значно розширює можливості людини у процесі її самовизначення. Професійне самовизначення розуміється у даному випадку розглядається як «самостійна, усвідомлена і добровільна побудова, коректування і реалізація професійних перспектив, що припускають вибір професії, здобування професійної освіти та вдосконалення в даній професійній діяльності» [11].

Узагальнюючи наукові дослідження можна стверджувати, що професійне самовизначення розглядається з різних позицій та достатньо широко:

- ❖ «самовизначення професійне – міра самооцінки себе як фахівця певної професії,

- ❖ змістовна сторона спрямованості особистості, що взаємодіє з покликанням;

- ❖ найважливіший об'єкт формування особистості в процесі професійної орієнтації» тощо [9, 152-153].

Таким чином, аспект формування готовності до професійного самовизначення зумовлена тим, що від обґрунтованості та адекватності вибору професії залежить майбутнє життя молоді людини. Професійне самовизначення впливає не лише на професійний складник життєдіяльності, а й може докорінно змінити життєвий шлях в цілому, зокрема сімейні перспективи, матеріальний добробут, психологічну гармонію, самооцінку тощо. Аналіз наукових трактувань поняття «професійне самовизначення» вказує на найбільш визначальні його ознаки: усвідомлення свого власного «Я» у світі професій; ціннісні орієнтації та професійні перспективи; професійна спрямованість; врахування потреб суспільства в певній діяльності; формування особистісного відношення до професійної діяльності; вдосконалення себе у вибраній професійній діяльності.

1.2. Особливості професійного самовизначення особистості на етапі навчання у закладі вищої освіти

Одним із основних завдань вивчення особливостей професійного самовизначення особистості на етапі навчання у закладах вищої освіти є визначення цінностей, що пов'язані із вищою освітою, поза якими втрачається і зникає значимість вищої школи взагалі.

Дослідники до них відносять:

- ❖ цінність вищої освіти;
- ❖ цінність конкретної професії;
- ❖ цінність студентства як особливої соціальної групи;
- ❖ самоцінність особистості кожного студента [32, 8].

Процес навчання у закладі вищої освіти повинен формувати у студента важливий мотив, який забезпечує успіх в оволодінні діяльністю, усвідомлення необхідності реалізувати себе саме в цій професії. Лише в такому випадку оцінка та самооцінка успіхів і невдач на шляху оволодіння професією набувають змісту, виробляючи до формуючих знань, умінь та навичок критичне ставлення.

Управління процесом професійного становлення особистості студента у закладах вищої освіти, формування його готовності до вибраної діяльності стане набагато успішнішим, якщо буде враховано формування професійної самосвідомості особистості, адже уявлення студента про себе як про майбутнього спеціаліста-професіонала є основою самоконтролю та саморегуляції поведінки, планування діяльності відповідно до своїх можливостей.

У своїх дослідженнях Ю. А. Самарін виділив ряд характерних рис, що мають місце у розвитку студентської молоді. У цей період людина визначає свій майбутній життєвий шлях, оволодіває професією та починає випробовувати себе в різноманітних галузях життя; самостійно планує свою діяльність та поведінку, активно відстоює самостійність суджень та власних дій. Для даного віку характерне формування світогляду, етичних і естетичних поглядів на основі синтезу багатьох знань, життєвого досвіду, самостійного розуміння й практичних дій [7; 9, 152].

Особистісні формування молоді людини у період студентства відбуваються досить складно, адже вони супроводжуються рядом суперечностей та труднощів, які необхідно враховувати в освітньому процесі.

Суперечності несуть соціально-психологічний характер, адже не лише сприяють розвитку інтелектуальних, фізичних сил студента, але й обмежують в часі, економічних можливостей для задоволення власних потреб тощо. На відміну від учнів інтереси студентів переходять у площину майбутньої професії. Самостійність дій у студентському віці набирає більш практичного характеру.

Цікавою є думка М. Чобітька, що здобувачам закладів вищої освіти властиві передусім нова особистісна орієнтація й соціальна зрілість, вони вільно та відверто висловлюють свою думку як у молодіжному середовищі, так і в діалозі з викладачем, вимагають поваги до своєї позиції, готові до особистісно-професійного самоствердження. Студенти ставляться до явищ повсякденного життя з позиції ринкової економіки, орієнтуючись на здоровий глузд та загальнолюдські цінності, у них помітно зростає інтерес виконувати науково-дослідну роботу [35].

Однак у першокурсників, попри суттєві зміни у студентському середовищі, ще не сформоване захоплення обраною професією, адже студенти ще не достатньо знають себе, свої уподобання й можливості, інколи ще не зовсім впевнені в правильності вибору професії, частина з них вступили до закладу вищої освіти за наполяганням батьків або ж під впливом друзів чи знайомих. Більшість із них не мають елементарних навичок розумової праці, зокрема, не вміють слухати й конспектувати лекцію, самостійно опрацьовувати наукову літературу, виступати перед аудиторією, дискутувати, відстоювати аргументовано власну позицію, аналізувати ситуації, що виникають [35, 136-137]. Все це підкреслює необхідність зорієнтованості студентів на професійне самовизначення в умовах освітньо-професійної діяльності закладу вищої освіти.

Професійне становлення особистості, як своєрідний динамічний процес, проходить у своєму розвитку чотири основні стадії:

1. формування професійних намірів;
2. професійне навчання;
3. професійна адаптація;
4. часткова або повна самореалізація особистості у професії.

Відповідно до цих стадій виокремлюються етапи професійного самовизначення. Пряжников Н. С. виділяє п'ять рівнів професійного самовизначення, що співвідносяться з етапами професійного становлення:

- формування професійної готовності до самовизначення;
- конкретний професійний вибір;
- освоєння професії та уточнення спеціальності в процесі навчання;
- самостійне вдосконалення;
- перепідготовка в процесі роботи та освоєння суміжних та нових спеціальностей.

На думку автора, професіонал зберігає можливість реалізації на різних рівнях самовизначення водночас [9, 151].

У дослідженнях Божович Л. І., самовизначення особистості розглядається як «вибір майбутнього шляху, потреба знаходження свого місця в праці, в суспільстві, в житті, пошук мети і сенсу свого існування» [34, 341].

Учена розглядає самовизначення молоді як особливе особистісне новоутворення, пов'язане з усвідомленням себе як члена соціуму.

Самовизначення ґрунтується на інтересах, що вже стійко склалися, та його прагненнях, враховуючи реальні свої можливості та зовнішні обставини.

Навчання у вищій школі пов'язане і з включенням здобувачів освіти у групову діяльність. Студентська академічна група здійснює певний вплив на успішність формування особистості студента. Група є складним соціальним організмом, члени якого залучені до навчально-професійної, трудової, суспільно-політичної, організаційної, науково-практичної діяльності [3, 52].

Аналіз науково-педагогічних досліджень з означеної теми дає можливість констатувати, що найважливішими характеристиками самовизначення студента є його активність, здатність до самостійного вибору та належний рівень відповідальності. При цьому власна траєкторія процесу самовизначення передбачає пошук вагової для себе позиції суб'єктності, що характеризується:

- особистісною рефлексією (пошуком відповіді на запитання «Хто я?», виокремленням себе по відношенню до соціального; переживаннями; усвідомленням права на самооцінку, можливість бути собою);

- побудовою власної ідентичності по відношенню до інших, значимих для себе, людей;

- випробовуванням себе і своїх можливостей, удосконаленням умінь та навичок, необхідних у діяльності;

- вибірковістю ставлень до дійсності, а також їх моделюванням та відтворенням у різних видах творчої самореалізації [9, 152].

Визначаючи характеристики самовизначення в процесі професійного становлення студента, Л. Карнозова акцентує увагу на трьох його складових:

процесі, суб'єкті та межах, відносно яких відбувається самовизначення. У даному випадку сутність самовизначення розглядається як готовність особистості до конкретних дій, що пов'язані із змістом ситуації та її особистісними орієнтаціями. [15]. Умовою успішного самовизначення є вихід за межі «зони комфорту», що забезпечується рефлексивними здатностями людини. Ситуація, якщо вона виступає для особистості у суб'єктивному плані, детермінує її самовизначення.

Для більшості студентів досить складно відбувається адаптація до нових умов організації освітнього процесу у закладі вищої освіти. Ряд науковців виділяють наступні труднощі адаптаційного періоду здобувачів освіти:

- ❖ негативні переживання, пов'язані з втратою постійного контролю з боку вчителя;

❖

невизначеність мотивації вибору професії, недостатня підготовленість до неї;
 невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки й діяльності;

пошук оптимального режиму праці та відпочинку в нових умовах;
 незвичний процес налагоджування побуту й самоуправління;
 відсутність навичок до самостійної роботи [25, с. 37].

Професійне самовизначення здобувачів освіти у закладі вищої освіти залежить не лише від розуміння ними соціально-психологічних особливостей, але й значною мірою від їхнього ставлення до навчання, культурних та ціннісних орієнтацій, мотиваційних схильностей до обраної професії, основних напрямів життєвого успіху. Ефективність процесу професійного самовизначення майбутнього фахівця на етапі навчання у закладі вищої освіти також значною мірою залежить від внутрішньої позиції студента, ставлення його до вмотивованої професійної діяльності [9, 154].

Забезпечуючи ефективність реалізації процесу професійного самовизначення студентів у закладах вищої освіти, необхідно враховувати ряд умов, зокрема:

- бажання бути самостійним;
- престижність обраного фаху;
- легкість вступу до закладу вищої освіти;
- доброзичлива атмосфера;
- бажання проявити інтелект, власні здібності та можливості їх реалізації;
- можливість продовження навчання на другому магістерському рівні вищої освіти та аспірантурі;
- перспективи професійного росту й побудови кар'єри; наявність друзів на місці майбутнього навчання; близькість місцезнаходження навчального закладу; легкість навчання; наявність гуртожитку; цікава практика у школі; гарантування працевлаштування [23].

Отже, професійне самовизначення особистості у процесі навчання у закладах вищої освіти – це складний, цілісний, особистісно орієнтований процес, що спрямований на формування індивідуальної позиції, проектування власної професійної діяльності та самореалізації в ній.

Висновки до розділу 1.

Не зважаючи на велику кількість праць, які вивчають професійне самовизначення, досі немає єдиного загальноприйнятого визначення власне поняття «професійне самовизначення», що є причиною різного тлумачення цього процесу. Професійне самовизначення впливає не лише на професійний складник життєдіяльності, а й може докорінно змінити життєвий шлях в цілому, зокрема сімейні перспективи, матеріальний добробут, психологічну гармонію, самооцінку тощо.

Ефективність цього процесу багато в чому залежить від того, яка була орієнтація вступника щодо обраного фаху ще на етапі вступу до закладу вищої освіти, які мотиваційні аспекти його професійних намірів, що формуються протягом тривалого часу під впливом багатьох чинників та обставин, рівня освіченості, цінностей здобувача освіти, що сформувалися в умовах професійної підготовки до вступу у заклад вищої освіти.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФОРІЕНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

2.1. Загальна характеристика профорієнтаційної роботи

*Дати людині щастя улюбленої праці – означає допомогти
їй знайти серед безлічі доріг ту, на якій найяскравіше
розкриваються індивідуальні творчі сили і здібності її особистості*

Василь Сухомлинський

Реформування системи освіти в Україні в умовах військового стану потребує особливої ваги проблема, пов'язана з прагненням сучасної молоді знайти місце рівноправного партнера у суспільних процесах, що протікають швидко та вимагають від них одночасно високого рівня загальної підготовки й ґрунтовних знань в обраній галузі професійної діяльності.

Нині сучасна молодь не може успішно реалізувати свої соціально-професійні орієнтації без реалізації відповідної роботи у закладах освіти, що транслюють підрастаючому поколінню обсяг знань, передаючи спеціальні вміння, а також формують життєві орієнтації та трудові навички у формі вибору майбутньої професії, продовження освіти й професійну підготовку. Таким чином, одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти є організація роботи з учнівською молоддю щодо усвідомленого професійного самовизначення [21, 96-102].

Психолого-педагогічні дослідження вказують, що ранній юнацький період є найбільш сензитивним для професійної орієнтації. У контексті розвитку цілісної самосвідомості та самовизначення особистості [29, 33].

Нині існують різні визначення поняття «професійна орієнтація». Аналіз їх змісту дозволяє стверджувати, що професійна орієнтація – це науково-практична система підготовки здобувачів освіти до свідомого вибору професії, що передбачає створення умов для засвоєння здобувачами освіти необхідних знань про свої професійно значущі якості та здібності, потреби ринку праці,

правильний вибір професії; формування умінь зіставляти свої здібності з вимогами, необхідними для здобуття конкретної професії; розвиток професійних інтересів та важливих якостей [18, 19-21, 29, 33; 23, 24].

Професійна орієнтація – це системний та комплексний процес, який має враховувати запити учасників освітнього процесу, потреби громади, та базуватися на залученні всіх зацікавлених суб'єктів [36, 12-13].

Цікавою є думка Т. Козлик, що професійна робота в школі має враховувати, з одного боку, нахили людини, з іншого – тенденції розвитку ринку праці, господарсько-економічної системи, що потребує професійно мобільних, компетентних, конкурентоспроможних кадрів [18, 19].

Успішність проведення професійної діяльності залежить від дотримання відповідних *принципів*:

- ❖ принцип комплексного характеру організації професійної діяльності в соціально-економічному, психолого-педагогічному, медико-фізіологічному та професійному напрямках для забезпечення різнобічної готовності молоді людини до вибору майбутнього фаху;

- ❖ принцип узгодженості особистих інтересів з інтересами суспільними через ринок праці;

- ❖ принцип діяльнісного підходу до визначення професійної придатності;

- ❖ принцип рівності можливостей отримання професійних послуг громадянами України та громадянами іноземних держав, з якими укладено відповідні угоди, незалежно від місця роботи чи навчання, віку, статі, національності, релігійних переконань;

- ❖ принцип доступності професійної та іншої інформації стосовно можливостей вибору чи зміни професії, форм навчання та працевлаштування;

- ❖ принцип добровільності та безкоштовності отримання професійних послуг усіма групами населення на гарантованому державному рівні;

❖ принцип конфіденційності та рекомендованого характеру висновків профконсультацій та профдобору, додержання працівниками профорієнтаційних норм професійної етики;

❖ принцип взаємозв'язку школи, сім'ї, виробництва та громадськості в здійсненні профорієнтаційних заходів;

❖ принцип систематичності та наступності у профорієнтації [1; 6].

Підходи до організації ефективної профорієнтаційної роботи:

✓ *соціально-економічний* – аналіз потреб суспільства в різних професіях, з'ясування їх перспектив у трудових ресурсах. Робота за покликанням забезпечує максимальну віддачу працівника та, відповідно, дає кращий економічний ефект;

✓ *психофізіологічний* – забезпечення вибору такого фаху, що максимально відповідає психофізіологічним характеристикам людини;

✓ *психолого-педагогічний* – виховання в молоді любові до праці, формування інтересу до майбутньої професії [21, 56-58].

Розвиток ринку праці, зростання вимог до якості підготовки фахівця визначає обов'язковість якісного покращення усієї системи професійної підготовки кадрів. Одним із важливих напрямів реалізації такого завдання є розвиток й вдосконалення роботи з професійної орієнтації молоді у процесі набуття нею середньої освіти. Важливою умовою ефективності реалізації профорієнтаційної роботи є проведення означеної діяльності з дітьми дошкільного віку та учнівською молоддю. Система профорієнтаційних заходів дозволить всебічно ознайомити здобувачів освіти зі світом професій, усвідомити важливе значення кожної з них та необхідність правильного вибору.

Профорієнтаційна робота з учнями – один із головних аспектів виховної роботи, спрямованої на підготовку учнів до свідомого вибору професії, визначення свого місця у суспільстві. У закладах освіти профорієнтаційну роботу з учнями покликані системно проводити класні керівники, вихователі, бібліотекарі, педагоги-організатори, керівники гуртків у позакласний час. Така

робота організується з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів (вихованців), їхніх нахилів, інтересів, задатків та готовності до певних видів діяльності, а також рівня сформованості учнівського колективу [5].

У профорієнтаційній роботі виділяють три основні етапи її реалізації: професійна інформація, профорієнтаційна діагностика, профорієнтаційна консультація [18, 21; 11, 24–25].

Професійна інформація – це процес ознайомлення із конкретними професіями та спеціальностями, а також із сучасними вимогами, що ставляться до людини певної професії. Нині важливо надавати інформацію про можливості, що відкриваються перед випускниками закладів освіти на ринку праці, про способи отримання престижних професій, про умови праці, заробітну плату, можливості професійного розвитку, кар'єрні перспективи та ін. Профорієнтаційна робота передбачає не тільки наявність інформації про професію, але й отримання знань щодо необхідних особистих якостей, які допомагають ефективно оволодіти професією [28, 73]. Ефективність проведення профінформаційної роботи залежить від якості та форми подання всебічної, достовірної й об'єктивної інформації [11, 24].

Профорієнтаційна діагностика передбачає вивчення професійних нахилів, здібностей, інтересів здобувачів освіти за допомогою системи психодіагностичних методик. Її проводять, як правило, психологи та соціальні педагоги закладу освіти. Результатом профорієнтаційної консультації є оцінка та обговорення результатів діагностики з метою надання особистості кваліфікованої поради щодо вибору професії, а також подальшого профільного навчання старшокласників [18, 21].

Метою профконсультації є допомога здобувачу освіти усвідомити особливості його особистості, інтереси, нахили, мотиви вибору професії, зрозуміти потреби та можливості ринку праці, а також дати обґрунтовану пораду щодо вибору професії, шляхів навчання та сфери діяльності [11, 25]. У більшості шкіл професійною орієнтацією учнів займаються класні керівники

та вчителі-предметники, до цього процесу додатково залучаються й психологи та соціальні педагоги, використовуючи різні методи та форми [36].

Профорієнтаційна робота у закладі освіти відбувається у декілька етапів:

1. *Підготовчий етап* реалізовується від народження та упродовж навчання дитини в закладі загальної середньої освіти. Даний етап передбачає спостереження, виявлення, обґрунтування й створення відповідних умов для розвитку індивідуальності кожного здобувача освіти шляхом включення дитини в різноманітні форми навчально-трудової діяльності (громадської, спортивної тощо).

2. Завдання *основного етапу* профорієнтаційної роботи полягає у підготовці старшокласників до самостійного та свідомого вибору майбутньої професії. Реалізуються означені завдання за рахунок сукупності форм і методів активізації професійного самовизначення (спеціалізований курс з основ вибору професії, профконсультаційна допомога, розвиток необхідних у майбутньому професійно важливих якостей у процесі профільного навчання тощо).

3. Форми та методи профорієнтаційної роботи *уточнюючого етапу* спрямовані на допомогу випускникам закладів загальної середньої освіти та студентам професійних закладів освіти у конкретизації фахової підготовки.

4. Специфіка форм та методів *завершального етапу* визначається завданнями допомоги випускникам у працевлаштуванні та формуванні індивідуального стилю професійної діяльності на конкретному робочому місці, що закінчується побудовою перспективи професійного зростання [31, 28].

Досліджено, що профорієнтаційна робота виконує ряд функцій, зокрема:

- ❖ *соціальну*, що передбачає засвоєння певної системи знань, норм, цінностей, які дають можливість здійснювати соціально-професійну діяльність людини;
- ❖ *економічну* – поліпшення якісного складу працівників, підвищення професійної активності, кваліфікації та продуктивності праці;

психолого-педагогічну – виявлення, формування й облік індивідуальних особливостей кожного, хто вибирає професію; медико-фізіологічну, яка спрямована на урахування вимог до здоров'я й окремих фізіологічних якостей, необхідних для виконання професійної діяльності [2; 23; 28].

Таким чином, нині існують різні визначення поняття «професійна орієнтація». Аналіз їх змісту дає підстави стверджувати, що професійна орієнтація – це науково-практична система підготовки учнів до свідомого вибору професії, створення умов для засвоєння здобувачами освіти необхідних знань про свої професійно значущі якості та здібності, потреби ринку праці, правильний вибір професії; формування умінь зіставляти свої здібності з вимогами, необхідними для здобуття конкретної професії; розвиток професійних інтересів, важливих якостей тощо.

2.2. Форми та методи профорієнтаційної роботи

Підготовка особистості до професійного самовизначення забезпечується системою різноманітних форм і методів, що дозволяють спочатку ознайомити учнів зі світом професій та основами сучасного виробництва, в подальшому сформувати стійкий інтерес до певної професії, а згодом спрямувати готовність здобувачів освіти до самостійного та усвідомленого вибору майбутньої професії.

Методи професійної орієнтації здобувачів освіти трактують як способи взаємодії педагога й учнів, що забезпечують підготовку останніх до професійного самовизначення.

У науково-педагогічній літературі залежно від критеріїв порівняння існує велика кількість класифікацій основних методів профорієнтаційної роботи. Ми розглянемо найбільш розповсюджені та використовувані в освітньому середовищі.

Методи поділяються на:

❖ пояснювальні-ілюстративні, або репродуктивні (бесіда, розповідь, пояснення, лекція, демонстрація та ілюстрація явищ і процесів);

❖ інформаційно-пошукові (проблемний виклад, евристичні бесіди, методи організації дослідницької діяльності, спостереження, робота з навчальною та іншою літературою);

❖ інтерактивні (ділові ігри, метод занурення з елементами гри, «мозковий штурм», контекстне навчання, ігри-вправи, аналіз ситуацій, тематичні дискусії, виробничі задачі з використанням технічних, технологічних та економічних ситуацій, змагальні методи тощо) [19].

Використання інтерактивних методів дає змогу формувати знання й уміння учнів шляхом включення їх у інтенсивну пізнавальну діяльність, під час якої активізуються всі психологічні механізми забезпечення діяльності здобувачів освіти. Ці методи забезпечують формування складних психічних новоутворень особистості, її спрямованості (зокрема професійної), характер, здібності, розвивають емоційно-вольову сферу учнів [30, 35].

Вибір методів профорієнтаційної роботи визначається рядом наступних умов та чинників:

❖ загальними цілями виховання та розвитку здобувачів освіти;

❖ особливостями змісту профорієнтаційної роботи;

❖ особливостями методики профорієнтаційної роботи залежно від етапу професійного самовизначення особистості;

❖ метою, завданнями та змістом матеріалу конкретного профорієнтаційного заходу;

❖ часом, відведеним на вирішення тієї чи іншої проблеми;

❖ віковими особливостями учнів, рівнем їхніх потенційних можливостей;

❖ рівнем підготовленості учнів (освіченості, вихованості, розвитку);

❖ матеріально-технічним оснащенням, наявністю обладнання, приладів, технічних засобів, комп'ютерної техніки; можливостями й особливостями педагога, рівнем його теоретично-практичної підготовки та методичної майстерності [19].

Урахування зазначених вище умов дає можливість педагогу підбирати систему оптимальних методів профорієнтаційної роботи (словесних, наочних чи практичних, репродуктивних чи пошукових, методів контролю та самоконтролю).

Одним із найбільш поширених методів у профорієнтаційній роботі є *бесіда*, використання якого дає змогу під час викладу нового матеріалу спиратися на життєвий досвід учнів. У бесіді за допомогою конкретних прикладів важливо продемонструвати взаємозв'язок понять «правильний вибір професії», «конкурентоздатність на ринку праці», «професійне самовдосконалення», «культура розумової та фізичної праці» [29, 30].

Готувати бесіду потрібно завчасно й обов'язково скласти план проведення, вона завжди повинна бути логічно пов'язаною з актуальними проблемами здобувачів освіти. Даний метод часто поєднується з *розповіддю*, поясненням та методами демонстрування та ілюстрування явищ та процесів (натуральні об'єкти, макети, стенди, плакати, презентаційний матеріал тощо).

До пояснювально-ілюстративних методів належать і *лекції*. Вибір теми для лекційного викладу залежить від змісту навчального матеріалу, його складності та новизни для здобувачів освіти. Можливий варіант комбінування великих лекцій та нетривалих з елементами бесіди. Для проведення лекцій запрошують науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, представників бізнесу [19].

Крім традиційних методів використовують також інформаційно-пошукові. У процесі самостійного розв'язання проблемних запитань у школярів формуються вміння розуміти та сприймати проблему в цілому (для суспільства, країни, окремого регіону чи населеного пункту або ж певної галузі) та застосовувати наявні знання в новій ситуації. Під час побудови проблемних запитань необхідно дотримуватися чіткого робочого темпу та інтенсивності навчального навантаження.

Ефективними засобами активізації професійного самовизначення здобувачів освіти є методи організації їх дослідницької діяльності. Додільно

завдання такої діяльності добирати відповідно до інтересів школярів, групуючи їх так, аби застосовувались не тільки здобуті раніше знання та вміння, а й активно залучалися нові можливості їх розширення та вдосконалення.

Завдання дослідницького характеру повинні не лише спонукати учнів до роздумів, а й зацікавлювати їх. Для цього варто включити в освітній процес наступні прийоми:

- ❖ ознайомлення школярів із різними науковими поглядами вчених на проблему, яку розглядається;

- ❖ порівняння життєвих та наукових уявлень про наукову проблему;

- ❖ використання ефектів подиву, неочікуваності та новизни. Завдання дослідницького характеру сприяють залученню школярів до самостійної пошукової діяльності, мотивуючи необхідність порівнювати, узагальнювати й аналізувати явища та події, тобто здобувати знання самостійно, а не механічно запам'ятовувати отриману інформацію.

Елементи *методу спостереження* застосовують у різних формах профорієнтаційної роботи, однак найбільш дієвими вони виявляються у процесі проведення екскурсій, метою яких є стимулювання інтересу учнів до професійної діяльності, навчання аналізувати соціальні явища та виробничі процеси у взаємозв'язку із життям.

Для поглиблення та закріплення здобутих раніше знань варто використовувати самостійну роботу школярів із навчальною, довідковою, та науково-популярною літературою. Важливо сформувати уміння виділяти головне, аналізувати зміст схематичного зображення професіографічної інформації. Знання, здобуті учнями самостійно, формують навички самоосвіти, що особливо важливо для професійного самовизначення.

Ефективність активних методів навчання забезпечується вмільм залученням до ціленої методичної системи з урахуванням особистісних та професійних якостей педагога, що характеризується високим рівнем взаємодії

вчителя та учнів. Це вимагає ґрунтовної підготовки, додаткових затрат часу, глибокого знання індивідуальних особливостей здобувачів освіти [22].

Найбільшого розповсюдження в сучасній профорієнтаційній практиці набули ігрові методи. *Ділова гра* – це елемент виробничої чи соціальної діяльності людини, що дає можливість «програвати» будь-яку конкретну ситуацію, яка допомагає краще розуміти поведінку людини, визначати спонукальні сили діяльності в ту чи іншу мить реальної події.

Використання активних методів сприяють поглибленню інтересу учнів до вирішення проблеми професійного самовизначення та стимулюванню до вибору майбутньої професії. Моделюючи в діловій грі типові ситуації, що характерні для реальної практики професійної діяльності сучасного фахівця, створюються умови максимального наближення до виробничих процесів різних видів професійної діяльності. Поєднуючи елементи професійної і навчальної діяльності з елементами гри дозволяє знімати психологічну напруженість у діях підлітків при вирішенні актуальних для них завдань.

Ігрові методи поділяються на

- ❖ дидактичні ігри,
- ❖ ігри-вправи,
- ❖ сюжетно-рольові (імітаційні, операційні),
- ❖ ігри-змагання.

Дані методи допомагають вирішувати не тільки навчально-виховні, а й профорієнтаційні завдання. Метою ділової гри навчальної спрямованості у профорієнтаційній роботі є оволодіння знаннями й уміннями з наукової організації праці, її обліку, контролю та нормування, визначення заробітної плати, розподілу робітників на робочі місця залежно від предметів, засобів, умов праці тощо.

Поширеними у практиці профорієнтаційної роботи є *ігри-вправи*. До них належать насамперед різноманітні конкурси, вікторини, кросворди, ребуси, шаради, загадки тощо, а також комплексні завдання – ігри на зразок «запитання – відповідь», коли учні ставлять один одному запитання, даючи

відповідь на них. Такі ігри-вправи зорієнтовані на вдосконалення пізнавальних здібностей вихованців та спрямовані на усвідомлення й закріплення профорієнтаційного матеріалу, його використання в нових умовах. Дані методи сприяють розвитку сприйняття, спостережливості, увагу, пам'ять, емоції та почуття, волю й інші психічні процеси і якості особистості, формується та відпрацьовується вміння приймати оперативні рішення виробничого характеру.

Цікавим є метод *рольової гри*, головним завданням якої є створення умов для надання можливості учасникам діяти в межах запропонованих ролей, забезпечуючи активну участь в обговоренні соціально важливих проблем трудового колективу. Рольові ігри поділяються на імітаційні та операційні [17; 22; 36].

В окремих випадках досить ефективним методом профорієнтаційної роботи є *тематичні дискусії*, що при вмілій організації педагогом викликає в учнів підвищений інтерес до особливостей професійного самовизначення в сучасних умовах. Тому її доцільно використовувати у профорієнтаційній роботі при вирішенні гострих та неординарних питань професійного вибору.

Зміст діяльності учасників дискусії ґрунтується на обговоренні певного виробничого явища та події, позитивно впливаючи на розвиток логічного мислення та формування вміння критично оцінювати й творчо вирішувати актуальні проблеми.

Для ефективності профорієнтаційної роботи варто використовувати також *професійні проби*, які моделюють елементи конкретного виду професійної діяльності і сприяють свідомому, обґрунтованому вибору професії. За допомогою професійних проб даються базові відомості про конкретні види професійної діяльності; моделюються основні елементи різних видів професійної діяльності; забезпечуються умови для якісного виконання професійних проб. Під час професійних проб в учнів актуалізуються отримані знання та уявлення про конкретну сферу професійної діяльності, формуються

початкові професійні вміння та погляди на самого себе як суб'єкта професійної діяльності.

Методи профорієнтаційної роботи – це способи взаємопов'язаної діяльності між здобувачами освіти та педагогічними працівниками, що спрямовані на досягнення мети профорієнтаційної роботи. Найпоширенішими методами в українських школах є тестування інтересів та здібностей учнів, бесіди, анкетування [36].

Форма профорієнтаційної роботи – це спосіб організації взаємодії профорієнтатора й особи, що вирішує проблему професійного самовизначення, (заздалегідь визначеної певним порядком, місцем та організаційною процедурою). Форми профорієнтаційної роботи залежать від складу та кількості осіб, місця проведення, тривалості роботи тощо.

За означеними характеристиками вони поділяються на загальні, які традиційно використовуються у освітньому процесі школи, та специфічні, яким притаманні особливості профорієнтаційної діяльності вчителя та учнів. До загальних форм належать: індивідуальні, групові, колективні, класні і позакласні, шкільні і позашкільні. Специфічні форми можна розподілити: за тривалістю (разові, короткострокові, середньотривалі, довготривалі), за характером допомоги (інформаційні, діагностичні, формуючі) [31, 29].

Вивчення кращого вітчизняного досвіду профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти свідчить, що її найпоширенішими формами є проведення уроків, які орієнтують старшокласників на конкретну професію, дають їм певний обсяг знань та умінь з професії. У позакласний час – бесіди з учителями та шкільними психологами або соціальними педагогами; відвідування презентацій закладів освіти; екскурсії на підприємства; зустрічі з фахівцями та представниками закладів професійної, фахової передвищої та вищої освіти; заняття у гуртках, факультативах, що сприяє розвитку у старшокласників професійних інтересів [11].

У випадках необхідності актуалізувати проблему вирішення професійного самовизначення проводяться *разові форми* профорієнтаційної

роботи. Тривалість разової форми роботи може сягати не більше однієї академічної години; вона проводиться, коли у здобувачів освіти із досить високим рівнем готовності до професійного самовизначення виникає потреба з'ясувати окремі питання інформаційного або ж діагностичного характеру або ж коли учень звертається за підтвердженням власного рішення про вибір відповідного напрямку професійної підготовки.

Для підвищення ефективності разової форми роботи необхідне:

- ❖ створення відповідної атмосфери через встановлення контакту з учнем;
- ❖ визначення та формулювання проблеми, її актуалізація разом зі старшокласником;
- ❖ окреслення мети та обговорення подальших дій;
- ❖ деталізація варіантів вирішення проблеми;
- ❖ узагальнення результатів взаємодії та формування позитивної мотивації на виконання прийнятого рішення [19].

Короткотривалі форми профорієнтаційної роботи реалізуються протягом трьох-п'яти зустрічей, кожна з яких відбувається не більше однієї академічної години. Дану форму профорієнтаційної роботи доцільно використовувати з тими учнями, які потребують змістовної інформації професіографічного та діагностичного характеру для ствердження у власному професійному виборі.

Здебільшого, здобувачі освіти потребують підтримки у власному професійному виборі та його узгодження з планами батьків щодо професійного майбутнього дітей. Саме тому до цієї форми профорієнтаційної діяльності доцільно залучати також батьків, універсальних майстрів виробничого навчання та інших зацікавлених осіб. Під час короткотривалої форми профорієнтатор має можливість більш детально зупинитися на проблемі та застосувати сукупність методів психолого-педагогічного впливу.

Середньотривалі форми профорієнтаційної роботи використовуються в тих випадках, коли проблеми професійного самовизначення старшокласників глибші та супроводжуються особистісними проблемами (діти з яскраво

вираженою неадекватною самооінкою; з порушеною емоційно-вольовою сферою; з об'єктивними перешкодами для адекватного самоствердження, з особливими освітніми потребами) [19, 4].

Залежно від кількості учнів організаційні форми профорієнтаційної роботи поділяють на індивідуальні, групові та колективні.

Індивідуальна форма роботи передбачає глибоке комплексне вивчення школяра, його інтересів, нахилів, стану здоров'я й фізичного розвитку, уваги, мислення з метою виявлення індивідуальності та неповторності, формуючи на цій основі готовності до професійного самовизначення.

Групова форма роботи передбачає взаємодію профорієнтатора та певної групи здобувачів освіти. Кількість, структура та склад групи визначаються метою та завданнями діяльності, заради якої вона створена. Дані групи організуються для впливу в системі міжособистісних стосунків із метою розвитку соціально-психологічної компетентності, навичок спілкування та взаємодії. Ефективним методом групової роботи є вільна дискусія без попередньо прийнятого плану у поєднанні з ігровими методами. Обговорення питань відбувається одразу, що дає можливість аналізувати проблеми безпосередніх учасників групової динаміки. Висока активність старшокласників у роботі групи дає можливість вирішувати складні проблеми професійного самовизначення, формуючи адекватну самооінку, ціннісні орієнтири тощо) [34].

Ефективність цієї форми роботи у психологічних дослідженнях визначається специфікою групового спілкування. Включення учнів у таку діяльність дає змогу розкрити суб'єктивний внутрішній світ однієї людини та проаналізувати її світоглядну позицію іншими. У спілкуванні дитина самовизначається, вивчає власні особливості, формує адекватну самооінку. Результатом такої діяльності є вплив групи на конкретну особистість [19].

Колективна форма профорієнтаційної роботи ефективна під час проведення заходів зі значною кількістю школярів за допомогою анкетування, розповіді тощо).

Основною формою колективної профорієнтаційної роботи зі школярами є профорієнтаційний урок, де, залежно від змісту матеріалу, вирішуються такі профорієнтаційні завдання:

- повідомлення профорієнтаційної інформації;
- формування у школярів відповідального й активного ставлення до свідомого та самостійного вибору майбутнього фаху;
- розвиток пізнавальної активності, ініціативності, самостійності, творчості, спостережливості;
- стимулювання особистості до самоосвіти, самооцінки, самопізнання та самовдосконалення;
- формування необхідних у майбутньому професійно важливих якостей особистості, правильного розуміння сутності професійного самовизначення та мотивів вибору професії [34].

Найбільш поширеною формою профорієнтаційних заходів є вечори, тематика яких різноманітна й залежить від інтересів здобувачів освіти. Важливо попередньо вивчити пізнавальні інтереси майбутніх учасників профорієнтаційного вечора за допомогою бесіди та анкетних опитувань.

У процесі профорієнтаційної роботи можна використати *конференцію*, що визначається сучасними вимогами професійного середовища до майбутнього фахівця.

Цікавою та ефективною формою профорієнтаційної роботи є *диспути*, участь у яких сприяє розвитку мовлення школярів, формує вміння виділяти головне, аргументувати власні переконання тощо. Для участі в диспуті рекомендовано запросити спеціалістів з обговорюваної проблеми, а до підготовки краще залучити викладачів різних навчальних дисциплін [19].

Однією з форм профорієнтації можуть бути *творчі конкурси*, найважливішими виховними завданнями яких, є навчити учнів творчо підходити до вирішення актуальних проблем, дати їм можливість відчуття цього задоволення. Основна діяльність учнів при проведенні конкурсів – творчий пошук розв'язання питань, що стосується професійного

самовизначення. Різноманітність конкурсних завдань дає можливість учневі проявити себе, розкрити власні здібності й оцінити свої можливості [34].

У профорієнтаційній практиці застосовують такі творчі конкурси:

- ❖ фотоетюди та малюнки про професію;
- ❖ літературні роботи (науковофантастичних розповідей, нарисів та ін.);
- ❖ технічні конструкції, макети, прилади тощо;
- ❖ дизайнерські роботи тощо [19].

Однією з розповсюджених форм профорієнтаційної роботи є *круглий стіл*, в основі якого лежить колективне обговорення актуальної для учасників проблеми. У процесі колективної роботи учні, запрошені викладачі закладів фахової передвищої та вищої освіти, вчителі, батьки, представники бізнесу обмінюються досвідом, вчатья вести дебати, переконувати, аналізувати, вислуховувати співрозмовника, а також формулювати запитання [34].

Важливою формою практичного наочного ознайомлення із виробництвом, умовами праці, з основними професіями та їх трудовими обов'язками підприємства чи установи, системою професійної освіти є *профорієнтаційні екскурсії*. Дана форма роботи складається із трьох етапів:

підготовка, проведення і підведення підсумків. У процесі підготовки важливо розробити план, відвідати об'єкт екскурсії, уточнити її маршрут, час проведення, домовитися попередньо про виділення екскурсовода, з котрим погоджується план екскурсії, готується вступна бесіда та перелік запитань, на які учні повинні отримати відповідь у процесі екскурсії. Важливим елементом є погодження заходів безпеки перебування учнів на підприємстві [19].

У своїх дослідженнях Пономаренко О., основними форми роботи профконсультантів виділяє наступні:

- організація занять із ознайомлення учнів з професіями і проведення ознайомлювальних екскурсій;
- виявлення певних інтересів і нахилів здобувачів освіти за допомогою тестів;
- розвиток комунікативних навичок у процесі тренінгових занять;

проведення індивідуальних занять із уточнення професійних планів школярів та виявлення позицій батьків стосовно подальшого професійного шляху їхньої дитини; надання допомоги у прийнятті самостійного рішення щодо майбутньої професії під час діалогових консультацій [28, 75].

Отже, використання зазначених форм та методів профорієнтаційної роботи в закладах освіти активізує якість підготовки особистості до професійного самовизначення, а також створює умови для творчого застосування педагогами традиційних та сучасних інноваційних педагогічних технологій.

Висновки до розділу 2.

Підтвердженням актуальності проблеми профорієнтації є незмінний інтерес науковців, які вивчали різні її аспекти. На кожному етапі профорієнтаційної роботи (підготовчий, основний, уточнюючий, завершальний) важливе значення має використання системи різноманітних форм та методів профорієнтаційної роботи.

Серед методів профорієнтаційної роботи виділяють наступні: пояснювально-ілюстративні, або репродуктивні (бесіда, розповідь, пояснення, лекція, демонстрація та ілюстрація явищ і процесів); інформаційно-пошукові (проблемний виклад, евристичні бесіди, методи організації дослідницької діяльності, спостереження, робота з навчальною та іншою літературою); інтерактивні (ділові ігри, метод занурення з елементами гри, «мозковий штурм», контекстне навчання, ігри-вправи, аналіз ситуацій, тематичні дискусії, виробничі задачі з використанням технічних, технологічних та економічних ситуацій, змагальні методи тощо). Залежно від змісту матеріалу, рівня підготовленості учнів до сприймання нової інформації, матеріальної бази і методичної підготовленості педагога на профорієнтаційних заняттях застосовуються різні комплекси методів. Їх поєднання створює умови для розвитку творчої активності школярів, активізації їх професійного самовизначення.

Форми профорієнтаційної роботи поділяються на індивідуальні, групові та колективні, найбільш розповсюдженими серед яких є: тематичні вечори, конференції, творчий конкурс, круглий стіл, екскурсії тощо.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФОРІЕНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

3.1. Досвід реалізації профорієнтаційної роботи у Національному університеті біоресурсів і природокористування України

Ефективність профорієнтаційної діяльності в Україні на всіх рівнях не може бути забезпечена без вирішення низки ключових проблем у цій галузі.

Великою проблемою на сьогодні є те, що професійна орієнтація у закладах вищої освіти сприймається як відокремлений елемент, спеціалізована функція якого полягає, зокрема, в залученні якомога більшої кількості вступників до закладу освіти під час вступної кампанії.

Наукові дослідження вказують на те, що профорієнтація на всіх її рівнях має розглядатись як інтегральна діяльність із розвитку кар'єри особистості для забезпечення її індивідуального добробуту та оптимального включення в суспільне життя. Вибір професії тривалий і непрогнозований процес, а професійна орієнтація – це комплексна науково обґрунтована система форм, методів та засобів впливу на особистість з метою оптимізації її професійного самовизначення на основі врахування особистісних характеристик кожної особистості та потреб ринку праці. Вона спрямована на досягнення збалансованості між професійними інтересами та можливостями людини та потребами суспільства в конкретних видах професійної діяльності [33, 286].

Профорієнтаційна робота Національного університету біоресурсів і природокористування України – це цілеспрямована, системна робота, метою якої є не тільки залучення майбутніх абітурієнтів, але й постійний супровід здобувачів освіти у процесі їх професійного самовизначення впродовж навчання в університеті та сприяння у подальшому працевлаштуванні випускників

Традиційним заходом, у межах якого вступники мають змогу отримати необхідну інформацію про навчання в університеті є *День відкритих дверей*.

Пандемія останніх двох років та війна дозволяють провести даний захід лише в онлайн режимі. Учасники та гості мають можливість ознайомитись з історією, здобутками та структурою університету за допомогою віртуальних екскурсій по території закладу, сучасними навчально-науковими лабораторіями з новітнім матеріально-технічним обладнанням, ботанічним садом та багатьма музеями. Молодь отримує змогу познайомитись із особливостями освітнього процесу за всіма спеціальностями, отримати відповіді щодо вступу, навчання, культурно-дозвілєвої та спортивної діяльності.

НУБіП України активно підтримує ініціативу молодого покоління в отриманні якісної фахової підготовки, даючи можливість навчатися у провідному науково-дослідницькому університеті країни. Нині заклад здійснює підготовку за 45 спеціальностями, більшості з яких надається підтримка, особливістю якої є участь у *Всеукраїнській Олімпіаді для професійної орієнтації вступників на основі повної загальної середньої освіти*, що дає унікальну можливість отримати до 20 додаткових балів до оцінки сертифіката зовнішнього незалежного оцінювання з одного відповідного предмета при розрахунку конкурсного бала і є ключовим при вступі на місця державного замовлення.

Всеукраїнські олімпіади – це різновид інтелектуальних змагань на освітньому просторі України, покликаний заохотити учнівську молодь до вивчення окремих предметів і забезпечити проведення професійної орієнтації вступників на основі повної загальної середньої освіти на спеціальності природничо-математичного та інженерно-технічного спрямування.

Основними завданнями Олімпіади є:

- виявлення, розвиток обдарованих вступників;
- надання допомоги учнівській молоді у виборі професії;
- залучення випускників шкіл до навчання в Університеті;

реалізація здібностей талановитих учнів [24; 26].

Вступники мають змогу взяти участь в Олімпіадах НУБіП України щонайбільше з п'яти навчальних предметів та використати при вступі кращий результат. 20 балів, отриманих за результатами 2 туру Олімпіади додаються до конкурсного показника з відповідного предмета, тобто оцінки ЗНО. Проведення Всеукраїнських олімпіад для вступу є ефективною формою профорієнтаційної роботи університету, адже щорічно більше 80% її учасників зараховуються до числа студентів.

Також кожного року НУБіП України проводить *консультаційно-підготовчі курси* до складання зовнішнього незалежного оцінювання. Метою підготовчих курсів є проведення профорієнтаційної роботи, знайомство з історією, звичаями та традиціями університету, адаптація вступників до студентського життя, якісна підготовка випускників 11 класів закладів загальної середньої освіти до здачі державної підсумкової атестації та ЗНО, а також подальшої участі слухачів курсів у конкурсному відборі під час вступу до університету. Навчання проводять висококваліфіковані науково-педагогічні працівники Університету згідно з програмами підготовки до ЗНО. За результатами складання підсумкової атестації, слухачі отримують сертифікат про закінчення курсів та додаткові 10 балів при вступі до університету. Навчання на підготовчих курсах сприяє формуванню більш якісного контингенту майбутніх студентів з відповідних спеціальностей.

Для випускників фахової передвищої освіти проводяться *інформаційно-консультаційні курси*, метою яких є реалізація профорієнтаційної роботи в Університеті для вмотивованого відбору вступників шляхом урізноманітнення прийомів і методів проведення профорієнтаційних заходів. Курси – це різновид надання консультаційно-інформаційної допомоги для якісної підготовки до фахового вступного випробування до Університету, що покликаний заохотити молодь до продовження ступеневої освіти (загальноосвітня школа, ліцей – фаховий коледж – Університет) і забезпечити проведення професійної орієнтації вступників на основі освітньо-

кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра, освітнього ступеня молодшого бакалавра.

Основними завданнями інформаційно-консультаційних курсів є:

- ❖ виявлення та вмотивування обдарованих вступників;

- ❖ надання допомоги вступникам у виборі професії;

- ❖ надання допомоги у якісній підготовці до фахового вступного випробування до Університету;

- ❖ залучення випускників закладів фахової передвищої освіти до навчання в Університеті.

Виховний напрямок профорієнтаційної роботи НУБіП України реалізується через організацію й роботу наукових гуртків, до яких залучаються учні загальноосвітніх шкіл.

Зокрема на Факультеті конструювання та дизайну діють безкоштовні курси з робототехніки та мехатроніки для школярів, метою яких є формування навичок розробки пристроїв та систем на базі сучасних

мікроконтролерів Cortex (маніпуляторів; систем збору, обробки і передачі даних; систем керування електроприводами з частотними перетворювачами Mitsubishi Electric та інших). Учасники курсів мають змогу виконати розробку власних проєктів та за допомогою досвідчених викладачів втілити свої задуми в реальних пристроях. Основними напрямками роботи курсів є програмування

в Arduino; робота з датчиками та іншим електронним обладнанням; розробка балансувального робота; розробка робота маніпулятора; розробка робота трекера тощо. Для проходження навчання на кафедрі є всі необхідні сучасні електронні компоненти, комп'ютери та програмне забезпечення, 3-D принтер.

Дані курси дають можливість не лише сформувати певні навички конструювання, але й ознайомитись із особливостями спеціальності «Галузеве машинобудування (Робототехнічні системи та комплекси)».

На базі ННІ лісового і садово-паркового господарства діє *Лісівничо-просвітницький центр*, основна місія якого підготовка і відбір кадрів для лісової галузі. Школярі мають можливість знайомитись з лісовим біорізноманіттям, деревними рослинами різних регіонів України (від Карпат до Лісостепу), флорою лісових луків, боліт та узлісь, садивним матеріалом аборигенних лісових видів для створення українських лісів із розсадників лісових підприємств України.

Літня школа із геодезії та землеустрою функціонує на базі факультету землепорядкування, що поєднує спілкування із відомими професійними землепорядниками та геодезистами, ознайомлення із найсучаснішим геодезичним обладнанням та програмним забезпеченням, а також цікаві геодезичні конкурси та квести.

На гуманітарно-педагогічному факультеті функціонує *осіння школа «Юний філолог»* для майбутніх вступників. Осіння школа зорганізована для учнів загальноосвітніх шкіл та коледжів, які цікавляться філологією, у кого є перспективи щодо професії перекладача. Учасників залучають до інтерактивних ігор та творчих завдань. Метою заходу є максимальне заохочення майбутніх студентів до спілкування англійською мовою, а також розвиток критичного мислення, уяви через техніки візуалізації та інтеріоризації.

На кафедрі міжнародних відносин і суспільних наук гуманітарно-педагогічного факультету діє *молодіжний навчально-профорієнтаційний проєкт «Міжнародні молодіжні студії»*. Учасників чекають пізнавальні лекції фахівців із міжнародних відносин, що знайомлять з основами професії дипломата; фахові мотиваційні виступи студентів, можливість розширити англійськомовний словниковий запас із базової лексики; зустрічі із цікавими людьми – міністрами закордонних справ як України, так й інших країн світу, послами та дипломатами, консулами та аташе, політиками та громадськими діячами, участь у науково-практичних заходах (конференціях, семінарах,

круглих столах тощо); жваві диспути та обмін думками; захоплюючі вікторини та інтелектуальні ігри.

На кафедрі журналістики та мовної комунікації діє *Школа молодого журналіста*, метою якої є допомога молоді, підліткам визначитись із власним вибором у житті, залучити їх до опанування спеціальністю журналіста, а також зацікавити випускників широтою проблем та аспектів впливу засобів масової інформації на розвиток суспільства та на формування світоглядно-ціннісних орієнтацій в умовах глобалізаційних процесів.

При кафедрі банківської справи та страхування економічного факультету діють *курси «Академія фінансової грамотності FinTab4.0.*, метою яких є підвищення рівня фінансової грамотності студентів перших курсів нееконімічних спеціальностей, науково-педагогічних працівників університету, школярів та дітей дошкільного віку, адже фінансова освіченість громадян є основою фінансової могутності держави. Відповідно до цілей курсів основні завдання полягають у тому, щоб через практичну діяльність, адаптовану до вікових особливостей слухачів сформувати певні економічні компетентності, зокрема: розуміння ролі фінансових установ в економіці; вміння знаходити інформацію про конкретні види фінансових послуг, що надаються різними фінансовими установами; навички грамотно управляти особистими фінансами; вміння захистити себе від фінансових махінацій тощо.

[26]

На кафедрі теорії держави і права юридичного факультету функціонує *просвітницький проєкт «Школа знавців права»* для учнів 9-11 класів та вчителів правознавства з метою формування високої правової культури учасників суспільного життя.

Факультет інформаційних технологій організовує та проводить *IT-школу для старшокласників*, що відкриває можливість навчаючись ще в школі спробувати свої сили в обраній діяльності, щоб переконатися в правильності вибору. Це реальна нагода розробити й реалізувати власний IT-проєкт, що принесе безцінний досвід для майбутньої професійної самореалізації.

На базі кафедри терапії і клінічної діагностики факультету ветеринарної медицини функціонує Школа юного ветеринара. Учасники мають можливість ознайомитись із специфікою роботи лікаря ветеринарної медицини, відвідати музей анатомії, де представлені композиції скелетів носорога, жирафи, пітона та інших екзотичних тварин, кістяки плазунів і риб, опудала птахів.

Характерною та системною роботою для кожної кафедри університету є проведення щорічних науково-практичних студентсько-учнівських конференцій із залученням учнів шкіл та гімназій, а також студентів коледжів.

Учасники мають можливість представити результати своїх досліджень, познайомитись з особливостями навчально-наукового процесу закладу, а також поспілкуватися з однолітками та викладачами університету.

Таким чином, профорієнтаційна робота Національного університету біоресурсів і природокористування України – це цілеспрямована, системна робота, метою якої є не тільки залучення майбутніх абітурієнтів, але й постійний супровід здобувачів освіти у процесі їх професійного самовизначення впродовж навчання в університеті та сприяння у подальшому працевлаштуванні випускників.

1.2. Сучасні виклики профорієнтаційної роботи у закладах вищої освіти

З метою отримання інформації щодо мотивації здобуття вищої освіти та вибору спеціальності, особливостей вступної кампанії та інформування про освітній процес закладів вищої освіти нами було проведено опитування серед студентів першого курсу гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України за спеціальностями 015.37 «Професійна освіта (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської діяльності та харчові технології)», 231 «Соціальна робота». В опитуванні взяли участь 120 осіб. Респондентам було запропоновано відповісти на ряд запитань, опрацьовані відповіді яких дали наступні результати.

Інформацію про заклад освіти вступники здобувають із різних джерел. Аналіз та ранжування відповідей респондентів дають можливість стверджувати, що найбільш вагомими є чинники соціальних контактів:

- ❖ інформація від знайомих та друзів через соціальні мережі (61%);
- ❖ інформація від друзів, які навчаються в НУБіП України (24%);
- ❖ інформація, отримана від вчителів свого закладу освіти (школи, гімназії, коледжу тощо) (11,10%);
- ❖ від представників університету, що приїжджали до закладу освіти (3,9%)

(Рис.3.1.).

Рис. 3.1. Результати відповідей на запитання «Шляхи отримання інформації про НУБіП України»

Умови, викликані карантинними обмеженнями COVID-19 упродовж двох років, а також останні 9 місяців в умовах активної фази бойових дій жорстокої війни по всій території України, мінімізували можливості живого спілкування науково-педагогічних працівників та керівництва закладів вищої освіти із випускниками закладів загальної середньої та фахової передвищої освіти. Профорієнтаційна робота в основному звелась до онлайн-формату, що обмежило здатність представити особливості освітнього процесу та специфіку обраних вступниками спеціальностей. Дні відкритих дверей з використанням

зовнішніх платформ Zoom, Cisco Webex Meetings, Google Meet та ін. дозволяють лише віртуально провести екскурсії по території закладу освіти, навчальних аудиторіях та навчально-наукових лабораторіях.

Наступне питання нашого опитування стосувалось пріоритетів, які мотивують до вибору закладу вищої освіти. На вибір закладу вплинуло декілька факторів, зокрема:

- ❖ позитивні відгуки про університет та обрану спеціальність чи освітню програму (можливість вибору індивідуальної форми навчання, стажування за кордоном, наявність військової кафедри, реальність працевлаштування у майбутньому тощо) (49,80%);

- ❖ територіальна близькість до місця проживання (25,30%);

- ❖ мрія, давній вибір улюбленої діяльності (14,70%);

- ❖ зміна обставин, пов'язаних з питаннями безпеки (виїзд за кордон, рятуючись від війни, перебування на тимчасово окупованих та особливо небезпечних прифронтових територіях тощо) (10,20%) (Рис. 3.2.);

Рис. 3.2. Результати відповідей на запитання «Пріоритети, які мотивують до вибору закладу вищої освіти»

Зменшення контингенту вступників через питання безпеки у поточному році стало ще одним серйозним викликом профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти. Якщо попередні роки великий відсоток ефективності проведеної

роботи залежав від організації профорієнтаційних заходів, виїзних зустрічей із потенційними вступниками до початку вступної кампанії, то у поточному році, у зв'язку з великою небезпекою для життя та здоров'я, молоді люди покинули країну ще взимку – на початку весни, втративши можливість краще ознайомитись з перевагами відповідних закладів освіти.

Також зменшення контингенту вступників до закладів вищої освіти пов'язане із проблемою складання Національного мультипредметного тесту (НМТ), що у 2022 році замінив зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО). НМТ проводили у форматі тестування з кількома варіантами відповідей з української мови, математики та історії України. Дана універсальність стала одним із недоліків НМТ, адже багато вступників до початку війни готувалися до інших предметів, зокрема замість історії України розглядали іноземну мову, географію, хімію, біологію або ж фізику. Спрощена система критеріїв оцінювання тесту дала рекордну кількість вступників з максимальним результатом у 200 балів. Через відсутність об'єктивної оцінки знань випускників закладів загальної середньої освіти, на нашу думку, недоцільним було проводити у період активної військової агресії РФ НМТ, наражаючи зайвий раз дітей на небезпеку та морально-психологічний дискомфорт.

Більшість респондентів (83%) зазначили про свідомий та цілеспрямований вибір закладу освіти. Випадковість вибору (17%) пов'язана з індивідуальними особливостями вступників, їх рівнем сформованості професійного самовизначення, а також через об'єктивні причини, пов'язані з війною (Рис. 3.3.).

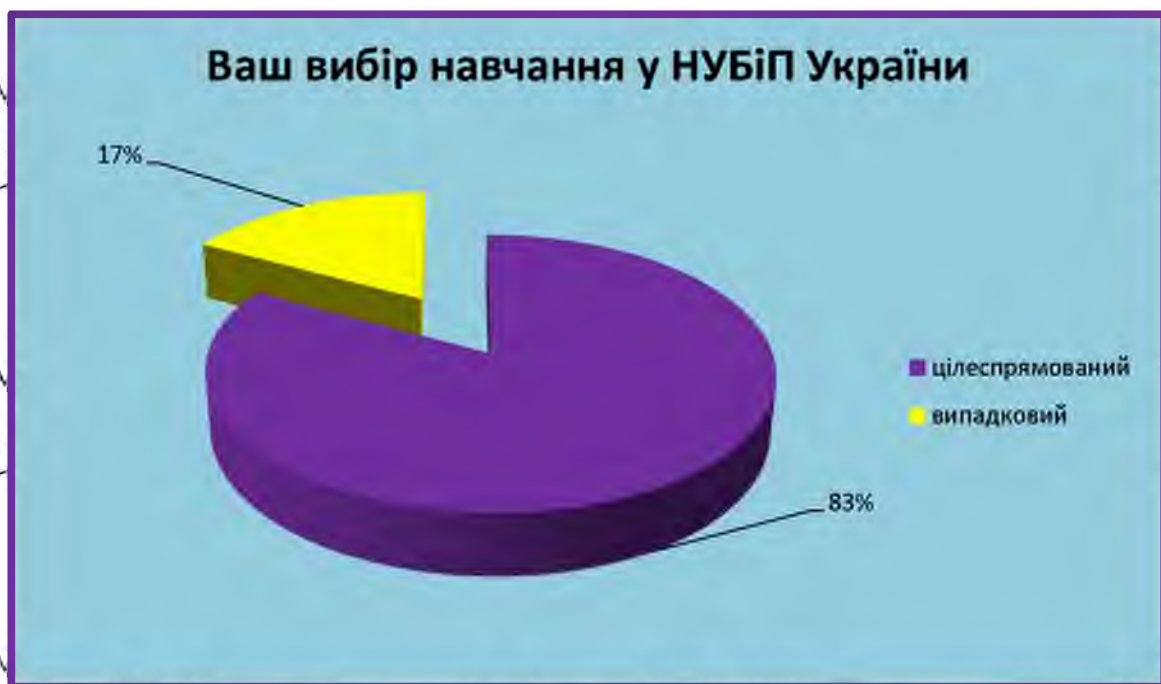

Рис. 3/3. Результати відповідей на запитання «Ваш вибір навчання у НУБіП України»

Уцілому, даючи комплексну оцінку роботи приймальної комісії, відгуки були схвальними. Найбільш позитивні показники отримані про доброзичливе ставлення науково-педагогічних працівників до вступників у колі приймання документів та формуванні особових справ. Пояснення правил вступу на навчання та алгоритм майбутніх дій були в загальному зрозумілими й чіткими для вступників. Негативні відгуки зведені до мінімальних багатьох результатів.

Спількуючись із респондентами, багато нарікань було на відсутність системної профорієнтаційної роботи у закладах загальної середньої освіти, що на сьогодні є теж одним із проблемних напрямів даної роботи.

Профорієнтаційна робота в закладах загальної середньої освіти зводиться в основному до предметно-навчальної орієнтації. Їх здійснюють учителі-предметники та класні керівники, психологи, соціальні педагоги тощо. Проте ця робота в більшості загальноосвітніх шкіл проводиться формально. Дуже повільно створюються психологічні служби у закладах загальної середньої освіти, а там, де вони існують, профорієнтаційній роботі приділяється недостатня увага [33].

Незадовільний рівень ефективності профорієнтаційної діяльності в закладах загальної середньої освіти виражається в низькій інформованості школярів про світ професій, в невідготовленості до самостійного пошуку й отримання ними необхідної професійної інформації.

Аналіз сучасних науково-педагогічних досліджень визначають шляхи реформування системи профорієнтаційної роботи в новій українській школі:

- ❖ відповідність професійної орієнтації в школі ключовим компетентностям нової української школи;

- ❖ організація системної особистісно профорієнтаційної діагностики учнів;

- ❖ використання практичних методів і форм профорієнтаційної роботи, дотичних до різних видів професійної діяльності;

- ❖ підготовка педагогічного персоналу до проведення профорієнтаційної роботи в урочний та позаурочний час;

- ❖ постійний контакт із роботодавцями, представниками компаній щодо профорієнтаційних заходів;

- ❖ зв'язок із закладами наступних рівнів освіти для проведення профорієнтаційної роботи;

- ❖ залучення батьків та фахівців до участі в профорієнтаційних заходах;

- ❖ підтримка та розуміння важливості профорієнтаційної роботи керівництвом закладу загальної середньої освіти [36, 15]

Водночас важливим є те, що інноваційні зміни в системі профорієнтаційної роботи в закладах загальної середньої освіти мають здійснюватися відповідно до принципу поєднання традиційного з інноваційним.

Отже, аналіз науково-педагогічної літератури, статистичні дані результатів вступної кампанії поточного року та результати опитування студентів 1 курсу гуманітарно-педагогічного факультету щодо мотивів вибору

закладу освіти й шляхів інформування щодо вибору майбутньої професії, дали можливість охарактеризувати сучасні виклики профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти.

Висновки до розділу 3.

Таким чином, аналіз досвіду роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України показав, що профорієнтаційна робота закладу – це цілеспрямована, системна робота, метою якої є не тільки залучення майбутніх абітурієнтів, але й постійний супровід здобувачів освіти у процесі їх професійного самовизначення впродовж навчання в університеті та сприяння у подальшому працевлаштуванні випускників. У своїй діяльності заклад освіти використовує широкий арсенал форм та методів профорієнтаційної роботи, залучаючи кожного науково-педагогічного працівника до взаємодії із майбутніми вступниками.

Проведений аналіз науково-педагогічної літератури, статистичні дані результатів вступної кампанії поточного року та результати опитування студентів I курсу гуманітарно-педагогічного факультету щодо мотивів вибору закладу освіти й шляхів інформування щодо вибору майбутньої професії, дали можливість охарактеризувати сучасні виклики профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Визначено, що поняття «професійного самовизначення особистості» у науково педагогічній літературі трактують як складний динамічний процес орієнтації особистості у професійно-трудоному середовищі, розвитку та самореалізації духовних і фізичних можливостей, формування адекватних професійних намірів і планів, реалістичного образу себе, як фахівця певної галузі. Аспект формування готовності до професійного самовизначення зумовлена тим, що від обґрунтованості та адекватності вибору професії залежить майбутнє життя молодої людини. Професійне самовизначення впливає не лише на професійний складник життєдіяльності, а й може докорінно змінити життєвий шлях в цілому, зокрема сімейні перспективи, матеріальний добробут, психологічну гармонію, самооцінку тощо.

2. Визначено, що професійна орієнтація – це системний та комплексний процес, який має враховувати запити учасників освітнього процесу, потреби громади, та базуватися на залученні всіх зацікавлених суб'єктів. Уміле використання багатоманітної цілісної системи організаційних форм та методів роботи активізує якість підготовки особистості до професійного самовизначення, а також створює умови для творчого застосування педагогами традиційних та сучасних інноваційних педагогічних технологій.

3. Визначено сучасні виклики профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти, що пов'язані з відсутністю можливості належної співпраці із закладами загальної середньої освіти у зв'язку з масовим виїздом випускників за кордон, перебуванням їх на тимчасово окупованих територіях, неможливістю організації відповідних профорієнтаційних зустрічей офлайн (проведення конференцій, круглих столів, екскурсій у стінах університету) та проведення днів відкритих дверей в онлайн режимі, що мінімізує можливості університету представити особливості освітнього процесу та специфіку обраних вступниками спеціальностей.

4. Аналіз досвіду роботи Національного університету біоресурсів і природокористування України показав, що профорієнтаційна робота закладу – це цілеспрямована, системна робота, метою якої є не тільки залучення майбутніх абітурієнтів, але й постійний супровід здобувачів освіти у процесі їх професійного самовизначення впродовж навчання в університеті та сприяння у подальшому працевлаштуванні випускників. У своїй діяльності заклад освіти використовує широкий арсенал форм та методів профорієнтаційної роботи, залучаючи кожного науково-педагогічного працівника до взаємодії із майбутніми вступниками.

Проведений аналіз науково-педагогічної літератури, статистичні дані результатів вступної кампанії поточного року та результати опитування студентів I курсу гуманітарно-педагогічного факультету щодо мотивів вибору закладу освіти й шляхів інформування щодо вибору майбутньої професії, дали можливість охарактеризувати сучасні виклики профорієнтаційної роботи закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананко Т. В. Профорієнтація та її складові // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки, 2014. Вип. 115.

2. Більше можливостей для майбутньої кар'єри. Профорієнтація молоді. Соціальний педагог, 2019. № 7 (151). С. 4–10.

3. Бондар А. Я., Макаренко Н. Г. Особливості професійного самовизначення особистості на етапі навчання у ВНЗ // Наукові записки. Том 59. 2006. С. 49-55.

4. Бондаренко О. Зміст, форми і методи профорієнтаційної роботи в умовах профільної школи // Педагогіка вищої та середньої школи, 2014. Вип. 43. С. 129-132.

5. Бурлаченко О. М. Формування мотивації вибору майбутньої професії засобами профорієнтації // Соціальний педагог (Шкільний світ). 2011. №12. С. 44-45.

6. Волобуєва Т. С. Підготовка педагога до профорієнтаційної роботи як підсистема неперервної педагогічної освіти // Освіта України. 2011. №1/2. С. 7.

7. Графінова М. А. Вибір майбутньої професії : банк даних діагностичних методик з профорієнтаційної роботи для учнів молодшого, середнього та старшого шкільного віку : методичний збірник. Богуслав : РМК, 2016. 59 с.

8. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности.: Изд-во БГУ, 1976. 176 с.

9. Дубінка М. Проблема професійного самовизначення студентів у вищому педагогічному навчальному закладі // Наукові записки. Вип. 12. С. 148-155.

10. Євдокимова Н. Професійне консультування як засіб професіоналізації особистості // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки. 2016. № 1. С. 58-64.

11. Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., Литвинова Н. І., Марченко І. Б., Мерзлякова О. Л., Синявський В. В., Татаурова-Осика Г. П.,

Шевченко А. М. Професійна орієнтація: підручник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.

12. Закон України «Про вищу освіту». URL : <https://zakon.help/law/1556-VII/edition01.01.2019/>

13. Закон України «Про освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

14. Закон України «Про фахову передвищу освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

15. Карнозова Л. М. Самоопределение профессионала в проблемной ситуации // Вопросы психологии. 1990. № 6. С. 75-82.

16. Кириченко В.В. Психологічні основи професійної адаптації та вибору професії: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 110 с.

17. Кожан Т.О. Професійна орієнтація: навчальний посібник. К. : КНЕУ, 2009. 214 с.

18. Козлик Т. О. З досвіду організації профорієнтаційної роботи школи. Педагогічна майстерня, 2011. № 6 (6). С. 19–32.

19. Кузів М. З. Форми та методи профорієнтаційної роботи в Україні. URL : <http://dspace.wupj.edu.ua/bitstream/pdf> (Дата звернення: 04.01.2022)

20. Маслоу А. Дальние грани людской психики. СПб., 1997. 408 с.

21. Методи психодіагностики у професійному самовизначенні молоді : метод. посіб. [для пед. працівників] / [авт.: О. В. Мельник Л. С., Злочевська, Н. С. Гончар] ; НАПН України. Ін-т проф.-техн. освіти. К. : Педагогічна думка, 2012. 109 с.

22. Міщенко В. Л. Профорієнтація молоді як механізм формування свідомого професійного вибору // Теорія та практика державного управління. 2012. Вип. 2. С. 388-394.

23. Мітев І., Шинкар Л. Профорієнтаційна робота як система // Управління освітою, 2011. № 8 (260). С. 24–27.

24. Наказ Міністерства освіти і науки України про затвердження Положення про Всеукраїнські олімпіади вищого навчального закладу для професійної орієнтації вступників на основі повної загальної середньої освіти.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0016-17#Text>

25. Основы педагогики и психологии высшей школы / под ред.

А. В. Петровского. М. : Высшая школа, 1986. 304 с.

26. Положення про курси фінансової грамотності «Академія фінансової грамотності FinHab4.0. URL :

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u192/akg_finhab_18.pdf

27. Положення про Всеукраїнські олімпіади Національного університету біоресурсів і природокористування України для професійної орієнтації вступників на основі повної загальної середньої освіти. URL :

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/polozhennya_olimpiada_2020.pdf

28. Пономаренко О. Особливості профорієнтаційної роботи у навчальних закладах Великої Британії. Вища школа. 2011. № 3. С. 69-77.

29. Професійні проби самовизначення учнів. Педагогічна майстерня. № 2 (50). 2015. С. 33-38.

30. Професійне самовизначення особистості: навчальний посібник / уклад. В. В. Бербец. 2-е вид., допов. Умань, 2014. 166 с.

31. Професійне самовизначення старшокласників : метод. посіб. / за ред. Д. О. Закатнова. К. : Шкіл. світ, 2006. 128 с.

32. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія / Л. А. Гуцан, О. Л. Морін, З. В. Охріменко, О. М. Пархоменко, Л. І. Гриценко ; І. І. Ткачук, за ред. О. Л. Моріна. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 220 с.

33. Танько Т. Профорієнтаційна робота як вагома складова діяльності кафедр педагогічних ВНЗ // Витоки педагогічної майстерності. Вип. 9. 2012. С. 286-290.

34. Твоя майбутня професія : посіб. із профорієнтації / Д. Закатнов, Н. Жемера, М. Тименко, В. Бортницький. К. : Укр. книга, 1999. 312 с.

35. Чобітько М. Професійне самовизначення майбутнього вчителя // Освіта і управління. 2005. № 1. С. 135-140.

36. Шквир О., Казакова Н. Профорієнтаційна робота в закладах загальної середньої о

37. Штифурак В. С. Профорієнтаційна діяльність: теорія та практика : навчальний посібник. Вінниця : Ландо ЛТД, 2013. 418 с.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

8. Наскільки Ви задоволені тим, що вступили до Національного університету біоресурсів і природокористування України?

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України